

KAD JE BILA BORBA NA DRVARU

»Ura« za minere • Krkljanac na cesti • Krvavi dani ® *Oplakana Franica* ® *U zaštiti štabova i savezničkih misija* @ *Pohvale i priznanja*

Proljeće u Bosni nadolazi kasnije nego u Dalmaciji, ali s mnogo više vjesnika: kopne snijegovi, žubore potoci, kite se livade raznobojnim cvijećem, šuma se odijeva... Bujni Gnjat, Staretina i Golija već su ozelenjeli, a manje šumoviti Šator i nad svima visoka Dinara još su otkrivali svoje goleti Južnodalmatincima.

S proljećem su u Trinaestu brigadu nadošli i vedriji dani. Tifus je pobijeđen, jedinice su se popunile ozdravjelim tifusarima i novim borcima iz okolice Splita. Lica su veselija, pjesma se češće čuje, svima je toplije oko srca.

Svoje istinsko proljeće Trinaesta je doživjela krajem maja u drvarskoj operaciji, kada je borbenašću i upornošću u izvršavanju zadataka, u višednevnim borbama s Nijemcima i njihovim satelitima, pobrala niz pohvala, dokazujući da je sposobna i za najteže pothvate.

Kada su Nijemci 25. maja izvršili zračni desant na Drvar, s posebnim ciljem da i po cijenu najtežih žrtava zarobe ili ubiju vrhovnog komandanta i generalnog sekretara Partije druga Tita, Trinaesta se našla na položajima Čelebić — Strupnić. Na noge ju je digao

prodor motoriziranih dijelova 369. njemačke legionarske, »vražje« divizije i neprekidna tutnjava bombardiranja iz pravca Drvara.

Više od tri stotine vozila, s 30 tenkova i brojnim topovima, krenulo je u rano jutro iz Livna preko Priluka, u pravcu Bosanskog Grahova i Drvara, gađajući, iz pokreta, svaki šumarak i mogući položaj partizana.

Druga kolona krenula je preko Prologa u istom pravcu.

Ne znajući u prvi mah za krajnji cilj ove iznenadne ofenzive bataljoni Trinaeste brigade stupili su u borbu s neprijateljskom kolonom čim se pojavila kod Strupnića. Držeći pod vatrom mjesta gdje je cesta bila raskopana usporavali su kretanje vozila, ali su Nijemci, bez posebnih teškoća savlađivali ove prepreke, bilo obilaženjem, bilo postavljanjem greda i šina koje su vukli u čelnim kamionima.

Brzometni flakovi nisu štedjeli municiju. Na svakoj prepri pješadija bi iskočila iz kamiona i pojurila u brdo, a čim bi prepreka bila savladana, krenula bi, trkom, natrag na cestu. Naši su ispraćali Nijemce vatrom. Protiv nadmoćnih kolona nije se ništa drugo ni moglo uraditi.

Neprijatelju se veoma žurilo. Ostavljao je, čak, i svoje mrtve, samo da bi što prije krenuo. Bez obzira na našu streljačku vatru, ukoliko na cesti nije bilo prepreke, kolona je nastavljala put, povećanom brzinom.

Komandant brigade požurio je Prvi bataljon, koji je bio na krajnjem krilu, da minira cestu.

— Koliko imate nagaznih mina?

— Pet velikih i četiri male — odgovorio je komandir minerskog voda Albert Sutlović.

— Metni, družo, sve do jedne! Ukopaj ih tačno u kolotečinu, tamo gdje kola moraju proći. I dobro maskiraj!

Mineri Ante Višković Cuno i Ante Nobilo vješto su maskirali ukopane mine, crtajući trag potkovom kundaka u prašini, upravo onako kako ih je naučio još proljetos komandant Uroš. Cesta je izgledala kao da su njome čas ranije prošla seljačka kola.

Kad je odred motociklista stigao do položaja Prvog bataljona i glatko prošao preko prve minske prepreke, mineri su se morali skrivati i uvjeravati sve oko sebe da su obavili svoj posao na najbolji način. Njima je odlanulo tek kada je prvi kamion naišao na minu. Stub prašine i crnog dima izazvao je u bataljonu veliku radost. Kolona se morala zaustaviti. Nijemci su pretražili oko stotinu metara ceste, ometani vatrom. Pošto nisu otkrili ni jednu minu, krenuli su dalje. Na slijedećoj zamci zaustavljen je tenk. Četvorica tenkista izvukla su se iz oklopa i pobjegla prema kamionima, praćena vatrom mitraljeza. Nedugo zatim u zrak je odletio i jedan motocikl. Na trećoj, posljednjoj minskoj prepreci, oštećeni su jedan tenk i kamion.

— Ura, za minere! — uzviknuo je poručnik Duje Bašić, komandant Prvog bataljona, što su s oduševljenjem prihvatili svi u njegovoj blizini.

Poslije pet sati borbe njemačka se kolona probila preko Livanjskog polja, izvan dometa oružja Trinaeste brigade. Do noći uspjela je stići u Crni Lug, što znači da joj je trebalo čitavih 12 sati za četrdesetak kilometara puta.

Na kraju dana rezultati borbe bili su povoljni za Trinaestu. Pored uništene tehnike, Nijemci su ostavili na poprištu 11 mrtvih vojnika, a brigada je imala dvojicu mrtvih i četvoricu ranjenih boraca, uz jednu izgubljenju protutenkovsku pušku.

Umjesto na konačište Južnodalmatinci su upućeni na novi zadatak. Naređeno im je da se do zore moraju prebaciti na položaj Grkovci — Peulje i Ti-

čevo. Za vrijeme noćnog marša, dugog oko trideset kilometara, borcima je saopćeno da su Nijemci izvršili zračni desant na Drvar i da ugrožavaju vrhovnog komandanta, maršala Tita i Vrhovni štab. Pomisao na tu opasnost davala je novu snagu i odlučnost da se neprijatelj i po cijenu života onemogući u toj očajničkoj namjeri.

Premda su u svanuće pojedine dijelove puta prevalili gotovo trčećim korakom, bataljoni su stigli na položaje kad su Nijemci već odmicali prema Grahovu.

Svakog narednog dana rastao je pritisak neprijatelja oko Drvara. Kad već nisu mogli da zarobe ili ubiju druga Tita ili ma kojeg drugog člana Vrhovnog štaba, brojne njemačke jedinice, koje su se sjatile na ovo područje, nastavile su ofenzivu u namjeri da unište naše jedinice oko Drvara.

U rano jutro, 28. maja, krenula je motorizirana kolona iz pravca Grahova prema položaju Trinaeste i Četvrte splitske brigade. Jake četničke snage požurile su da joj prokrče put, napadajući naše položaje s padina Dinare. Na sektoru Peulje — Markovača oni su uzalud pokušavali da izbace Trinaestu s položaja iznad ceste. Ništa bolje nisu prošli ni kod Grkovaca, gdje je položaj držala Četvrta. Četnici su potjerani natrag u Dinaru, pa je cesta ponovo bila pod vatrenom kontrolom ovih dviju brigada Devete divizije.

Oko 10 sati nadomak oružja Trinaeste stigli su prednji dijelovi njemačke kolone u kojoj je bilo ukupno 154 vozila. Dva kamiona naišla su na mine. Čelo i lijevi bok kolone obasuti su snažnom vatrom. Precizni pogoci minobacača držali su neaktivnu njemačku artiljeriju. Dva su sata Nijemci ostali prikovani uz uništene kamione, ne uspijevajući da krenu dalje.

Neprijatelj je dva puta pokušao da prodre na Mali Obijaj. Tek kad mu je u pomoć stigao jedan bataljon pješadije, glavnina brigade morala se povući

s Obijaja prema Marinom brdu. Odmah zatim krenula je jedna njemačka četa, u dvije kolonice, s desetak tovarnih konja, prema selu Marinkovci. Iznad zaseoka Trkulje čekala ju je od ranog jutra postavljena zasjeda. Grupa boraca, pod rukovodstvom zamjenika komandanta bataljona Petra Mileusnića, naoružana teškom bredom, s dva šarca i dva puško-mitraljeza, pritajila se na vrlo povoljnom položaju, iznad samog puta. U zasjedu su izabrane najbolje nišandžije u bataljonu i njihovi pomoćnici: Ante Curač Šilo, Bartul Tudor, Ivan Štruce, Petar Palinić, Grbić, Mašić, Kesić, Jakov Civadelić, Vinko Lučin...

Neprijatelj se kretao samouvjereno, ohrabren povlačenjem brigade prema Marinom brdu. Kad se približio na ispod 200 metara, vidjelo se da ga predvode domaće izdajice. Poslije prvog rafala Petra Mileusnića, koji nije odolilo a da ne zalegne uz tešku bredu, iznenađeni Nijemci stali su bježati, odbacivati rance i oružje. Mnogi su pokošeni. Uplašeni konji vukli su po zemlji samare s opremom i municijom. Sa ceste je otvorena artiljerijska vatra koja nije birala cilj.

Zasjeda prezadovoljna uspjehom, jer nitko u njoj nije bio niti ogreben, povukla se za brigadom.

Napadi Trinaeste nastavljeni su poslije podne, kad su kao poručena naišla četiri aviona »spitfajera«. I pored žestoke vatre iz flakova, avioni su u dva uspješna naleta uništili 25 kamiona i tenkova, na dijelu ceste od Grahova do Peulja. Poprište se zavilo u neprozirnu dimnu zavjesu, pa su Južnodalmatinci pokušali iskoristiti pometnju na cesti, ali su Nijemci zajedno s četnicima odlučno krenuli u protunapad.

Drugi i Treći bataljon uspješno su branili pravac od Grahova ka Tičevu. Prvi bataljon je vodio teške borbe sa Đujićevim četnicima, koje je vodio koljač Marko Čučuz, uz zastave i trube. Na mitraljezu Prve čete pali su jedan za drugim tri nišandžije. Vodnik Ivo Jerinić stupio je za nišan. Ali, i on je pao smrtno

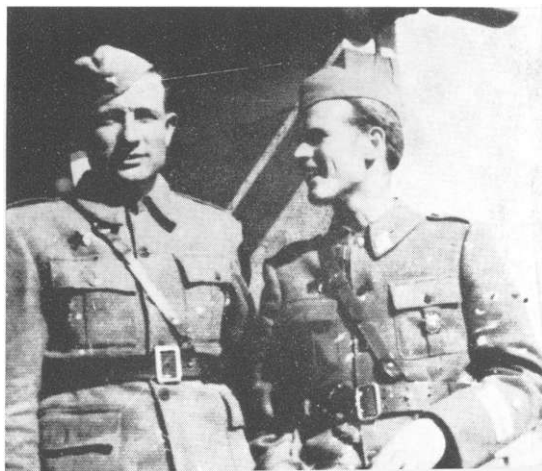

Kapetan Mate Blajić, komandant Prvog bataljona istakao se u mnogim akcijama, a posebno u borbi za Livno

Antica Ferlan, iz Kune na Peleješcu, bolničarka i sekretar SKOJ-a Četvrtog bataljona bila je najmlađa među drugaricama. Kad je stupila u brigadu imala je samo 15 godina

Mate Staničić (lijevo) načelnik štaba brigade, od decembra 1944. do rasformiranja brigade i Vinko Grgin, komandant Četvrtog bataljona. Mate Staničić je narodni heroj

Ante Gulin, proslavljeni komandir Prve čete Četvrtog bataljona

Srećko Bekavac, jedan iz redova bombaša brigade

Borci Trinaeste juznodalmatinske brigade na prolazu kroz Imotski. Na konju je komandant brigade, major Josip Zužul. On se nalazio na čelu brigade od početka augusta 1944. do sredine decembra 1944. godine

pogođen. Međutim, juriš četnika je odbijen. Ranjenog komesara čete Anta Zaru izvukao je komandir Mrda iz vatre.

Padom mraka borba je utihnula i neprijatelj se povukao. I naši su se povukli što dalje od ceste. Noć je bila hladna i vjetrovita, pa borci nisu izdržali a da ne upale vatre. Nijemci su računali da je to jedna od partizanskih varki, pa se nisu usudili da nastave pokret prije svanuća.

Četvrti bataljon vodio je borbu cio dan, a onda je predvečer krenuo preko brda prema Tičevu, gdje se neposredno potčinio štabu Devete divizije. Nakon usiljenog noćnog marša preko Šatora, bataljon je pred zoru zatvorio pravac koji izvodi iz Rora prema Preocu i Tičevu. Time je osigurao nesmetanu evakuaciju oko 100 teških ranjenika iz pomoćne korpusne bolnice.

Mjesečina je sijala i još nije bila počela ruditi zora kad je na položaju podijeljen obrok koji je nadoknadio propušteni ručak i večeru. Puno porcije riže »u suho« još nisu bile, tako reći, ni načete kad je zapucalo. Ne odvajajući se od dugo očekivanog obroka, borci Treće čete potrčali su na vrh glavice. Kad bi opalili, na brzinu bi prezalogajili, i tako redom, dok žlica nije zagrebla dno porcije.

— Ne pucaj! — javio se jedan glas. — Ovdje su proleterii.

— Koji proleterii? Iz koje jedinice? — upitao je komandir čete Stipe Barčot.

— Iz Prve proleterske... Neka vaš komandir i komesar dođu do nas radi dogovora.

— Bolje da vi dođete ovamo!

Znajući da štab korpusa ne bi hitno uputio Četvrti bataljon iz Trinaeste brigade na ovaj položaj da se oko Tičeva nalaze jedinice Prve proleterske, ko-

mandir čete Stipe Barčot i komesar Vuk Kovačić nisu nasjeli na ovu smicalicu.

Dijalog se nastavio kroz cijevi oružja.

Kad se razdanilo potvrdilo se da su komandir i komesar ispravno rasuđivali. Neka njemačka brdska, artiljerijska jedinica, s četničkim vodičima i velikim brojem tovarnih konja, bila je na puškomet od bataljona. U toku dana na velikom Kiku, iznad sela Preodac, razvio se ljuti boj s ovom jedinicom.

U stroju Četvrtog bataljona nije bilo više od 130 boraca, a Nijemci su pretpostavljali da je pred njima najmanje tri stotine partizana, kao što je kasnije izjavio jedan zarobljeni njemački oficir. Tu procjenu oni su, vjerovatno, zasnivali na tome što se iz stroja bataljona oglašavalo 22 mitraljeza i puškomitraljeza, te dvostruko više automata.

Desetar Petar Sardelić osjećao se kao bogataš što je imao kraj sebe pet sandučića municije. Minulog dana taj mitraljezac, kao i mnogi drugi, proživljavao je gorke trenutke kad je ostao bez i jednog metka. Puškomitraljezac Donko Mirković uputio je toga dana osam stotina metaka Nijemcima. Nekoliko savezničkih aviona bacilo je prethodne noći, baš oko položaja Tri-naeste, izvjesnu količinu municije za streljačko naoružanje i nešto automatskog oružja engleskog i sovjetskog porijekla. Polje oko Tičeva bijelilo se od padobrana. Avioni su, u niskom letu, »sijali« bez padobrana i dobro upakiranu hranu — brašno, rižu i konzerve. Te pošiljke zaista su bile posijane, jer su se mogle naći i na vrhovima drveća i na dnu potoka, a znale su probiti i krovove i prestrašene ukućane zasuti brašnom tako da su čitavog dana izgledali kao mlinari.

Komesar Četvrtog bataljona Petar Barčot Moro, prozvan tako zbog svoje zagasite puti i vrane kose, bio je na glasu kao neustrašivi borac. Gdje su Nijemci

najžešće napadali, tu bi se našao Moro. I u ovoj borbi, on nije mogao izdržati uz komandanta.

— Ti, Vinko, komanduj bataljonom, a ja odoh da politički radim.

Tako je Petar nazivao borbu. Obično bi izabrao položaj odakle je mogao svojim automatom sigurno da gađa. Čim bi postigao pogodak i na tom pravcu više ni jedan protivnički vojnik ne bi smio pomoliti glavu, komesar bi se prebacio na drugi položaj.

Trčao je i sada Moro iz voda u vod, sokoleći svojim glasom i prisustvom svakog komandira i borca.

— Pogledaj onog glavonju! — znao bi reći borcu do sebe kad bi ugledao Nijemca. — Hoćemo li ga udris s olovom?

Bataljon nije ustuknuo ni za stopu cijeli dan. Premda su Nijemci jurišali u dva navrata, da bi izvukli svoje mrtve i ranjene, na bojištu je ostalo 13 mrtvih neprijateljevih vojnika. Četvrti bataljon izgubio je toga dana pet drugova, među njima i komandira čete Stipu Barčota, a šestoro drugova i druga-rica bilo je ranjeno.

Svjedoci junaštva Četvrtog bataljona ispričali su u štabu Trinaeste i najnovije vijesti iz Drvara. Padobranci su potučeni, jedrilice uništene, motorizacija odbačena. Vrhovni komandant drug Tito probio se, s mašinkom u ruci, iz okruženja.

— Ni sto njemačkih bataljona ne može ništa našem Titu! — komentirali su borci i rukovodioci.

Slijedila je priča o pogibiji Miloša Orhanovića i strijeljanju drugarice Franice Kuvara, koji su se zatekli na radio-telegrafskom kursu u Drvaru.

Mjesec dana kasnije, kad je Trinaesta bila na Šatoru, kuriru Slavku Zjačiću, koji se vraćao iz štaba divizije, dodijeljen je suputnik. Slavko je protrijao oči da se uvjeri da ne sanja. Pred njim, na bijelom konju, stvorila se drugarica Franica.

— Jesi li ti, Franice, ustala iz mrtvih?

— Bogme i jesam, moj Slavko — odgovorila je ona, plačući i grleći malog kurira.

U štabu brigade su svi željeli vidjeti Franicu i čuti njenu dramatičnu priču.

— Učili smo pod nekim krošnjama kad su avioni prekrili nebo. Od prvih bombi poginuo je Miloš Orhanović. Zajedno s bombama padale su neke pločice iz kojih je sukljao bijeli dim. Od suza nisam više ništa vidjela, ali sam i dalje trčala da se pridružim bilo kojoj jedinici. Naletjela sam na Nijemce. Digli su mi prsten s ruke, opasač i istrgli petokraku s kape. Otjerali su me, zajedno s dvadesetak žena, u uniformi i civilu, u neku baštu. Tu su se vrzmali i četnici. Svojim očima sam vidjela da su Nijemci strijeljali zarobljene partizane. Pomislila sam da će nas, žene, pošetjeti.

Malo zatim u našu blizinu stigla je jedna druga grupa Nijemaca, sa šarcima u rukama. Mislila sam da nas žele negdje povesti kad su okrenuli oružje na nas. Počeli su da nas sjeku rafalima. Pala sam, gubeći svijest. Pred mrak sam se osvijestila. Odmah sam se sjetila strašnog događaja. Trebalo mi je malo duže vrijeme da sama sebe uvjerim da sam živa i da treba da se spasavam. Oko nas nije bilo žive duše. Puzeći preko mrtvih drugarica, osjetila sam oštar bol u nozi. Ali još teže mi je bilo u duši. Vukla sam se tako, plačući, ni sama ne znam u kojem pravcu i koliko dugo, dok nisam naišla na grupu naših boraca, s kojima je bio i jedan engleski oficir. On mi je dao zavoj i previo nogu. Probili smo se iz Drvara. Mene su prebacili u bolnicu koja se iz Bosanskog Petrovca povukla u Klekovaču. Kad se završila ofenziva, vratili su me u Tičevo. Evo me sada s vama i ne puštajte me nikud iz brigade — završila je Franica svoju potresnu priču.

Svi dani do 10. juna bili su ispunjeni teškim borbama. Posljednji dan maja bio je zaista krvav i za neprijatelja i za Južnodalmatince.

Trinaesta je držala položaje od Jadovnika preko Marina brda do iznad Grkovaca, kad je naišla njemačka kolona, zajedno s četnicima. U koloni je bilo oko 100 vozila, petnaestak tenkova i nekoliko topova. Nijemci su krenuli u napad u pravcu Tičeva. Već oko sedam sati ujutru njemački kamion je naišao na minu. Motorizacija je stala. To je bila prilika za vatreni udar. Tridesetak minobacačkih granata palo je na vozila, ili oko njih. Mrtve i ranjene prenosili su u začelne kamione, pa se moglo vidjeti da je najmanje 30 vojnika bilo izbačeno iz stroja.

Razbješnjeli zbog ovih gubitaka Nijemci su, uz pomoć četnika, krenuli na Čolakušu, gdje je bio središnji položaj Trinaeste. Branioči Čolakuše su u toku dana izdržali šest juriša i sami dva put prelazili u protujuriš. Borba se vodila, tako reći, bez predaha, od jutra do mraka.

Poslije jednog njemačkog napada Ivan Ostojić, koji je u međuvremenu prešao na dužnost ekonomu u štabu brigade, donio je ručak za štablije. Kad je podijelio hranu iznenadno je istrčao na brisani prostor, pozivajući borce na juriš i otvarajući vatru iz svog automata. Nekoliko boraca krenulo je za njim, ali su poslije desetak metara zalegli, tražeći zaklon. Uzalud je komandant Uroš Kukulj vikao na Jolu, kako su zvali Ostojića, da se vrati, legne ili uhvati bilo kakav zaklon. Nakon što je ispucao dva šaržera, Ostojić je krenuo natrag. Trebalo mu je još desetak koraka do sigurnog zaklona, kad je pao smrtno pogođen.

Marija Sardelić iz Blata na Korčuli, koju su svi cijenili kao ozbiljnu i stariju bolničarku, a nije imala niti 24 godine, tri puta je toga dana puzala do ranjenika i izvlačila ih u zaklon. Sada je ta odvažna dje-

vojka bila spremna da se još jednom izloži vatri i izvuče jednog ranjenika koji je dozivao pomoć, ali je zaustavio oštar glas komandanta Uroša:

— Stoj, Marija, ne miči se bez mog naređenja. Pogledaj samo kako praše šarci.

Dok je komandant okrenuo pogled prema Nijemcima, Marija je otpuzla prema ranjeniku. Ali tome borcu više nije bilo pomoći i bolničarka se tužna vrati u stroj poleglim boraca, hodajući, takoreći, uspravno, ne obazirajući se što oko nje pršte meci.

Pred noć je brigada, uz pomoć Četvrte splitske, prisilila neprijatelja na povlačenje u Grahovo.

Toga dana neprijatelju su zadani gubici od 70 mrtvih i više od 100 ranjenih. Trinaesta je zaplijenila 6 šaraca, 23 puške, 7 automata, 12 pištolja, tri dvogleda, veće količine municije i druge opreme. Ali i sama je imala znatne gubitke. Iz spiska živih izbrisano je 14 boraca i starješina, a bilo je i 21 ranjenih. Brigada je izgubila još tri drugarice — borca Vanju Sirišćević, te bolničarke Ivanku Lozovinu i Nedu Dujmović. Među ranjenima bili su i načelnik štaba brigade, major Stanko Bašlin, komandant Prvog bataljona poručnik Duje Bašić i komandir voda Ivan Šegedin...

Ofenziva Nijemaca još je u punom zamahu. Hladnoća ranog jutra rasanjuje brigadu na obroncima Jadovnika. Borci drhte, iako su u šinjelima. S Trinaestom je i štab Devete divizije, dijelovi štaba i prištapskih jedinica Osmog korpusa, te savezničke vojne misije pri Vrhovnom štabu.

Nekoliko tisuća neprijateljevih vojnika nadiralo je istovremeno iz Tičeva, Maleševaca, Zebe, Resanovaca i Vidova Sela kako bi zatvorili obruč oko Devete divizije.

Trinaestoj je naređeno da se pripremi za proboj, kojim bi omogućila da se tokom noći iz njemačkog obruča izvuku svi dijelovi pod njenom zaštitom.

Drugi i Četvrti bataljon, zajedno s Grahovsko-peuljskim odredom, na juriš zauzimaju Tisovu kosu, a Treći bataljon izbija na vrh Jadovnika da osigura leđa Trećoj dalmatinskoj brigadi. Najveće zasluge za brzo izbacivanje Nijemaca s Tisove kose imala je Prva četa Četvrtog bataljona, pod komandom starijeg vodnika Ante Gulina.

Četa je stigla na jurišni položaj s naređenjem da hitno izbaci Nijemce s ove kose. Premda su komandant divizije i ostali viši oficiri pratili svaki pokret ove čete, komandir je radio po svom. Najprije je otpuzio do jedne bukve, na svega sto metara od njemačkih položaja, radi osmatranja. Nijemci su ga opazili, pa su otvorili vatru, a to je Gulin i želio. Kad se vratio na polazni položaj, donio je ovakvu odluku:

— Dajte mi pet—šest ručnih bombi! Ti ćeš, Ljubo, sa mnom. Uzmi puškomitraljez. Četa ima da nas pokriva vatrom. Kad čujete bombe, krećite na juriš!

Dok su se Gulin i komandir voda Ljubo Bračić naočigled viših štabova privlačili njemačkom položaju, sve je ključalo od obostrane vatre, tako da su i grane s drveća padale, sasječene rafalima. Pravo je čudo da je od te vatre smrtno stradao samo jedan borac. To je bio puškomitraljezac Drezga, dvometraš, koji je uz šarac nosio dva sandučića municije, ali i dvije porcije o pojasu. Njemu je komandant bataljona Vinko odobrio da za svaki obrok dobije duplu porciju, jer je po mišljenju sviju, po svojoj borbenosti i izdržljivosti, vrijedio za dvojicu...

Obojica komandira privukli su se neopaženo na svega dvadeset metara od njemačkog mitraljeskog gnijezda. Deset bombi posložili su do sebe, svakoj odvili čepove, a onda ih jednu za drugom ubacili u mitraljeska gnijezda.

Četa je u tili čas prevalila rastojanje do njemačkog položaja, ključnog u obrani Tisove kose. Borba

je bila kratka, ali žestoka. Borac Račišćanin ubio je dva Nijemca sa par koraka udaljenosti. Nijemci su trpjeli strahovite gubitke. Pet šaraca palo je u naše ruke, kao i jedan njemački oficir. Pod udarom bataljona Trinaeste, te Grahovsko-peuljskog odreda Nijemci su odbačeni do pet kilometara udaljene Kamenice.

Za ovu borbu usmeno su pohvaljeni od štaba korpusa komandanti bataljona i sam Uroš Kukulj, a komandiru Gulinu lično je čestitao komandant Osmog korpusa general-major Vlado Četković.

Neprijatelj je na Tisovoj kosi izgubio 28 vojnika, a brigada je imala osam mrtvih i sedam ranjenih. Poginuli su komesar Marko Mulo, zamjenik politkomesara čete Grgo Guberina i tri politička delegata Ante Burmas, Ivan Grubišić i Savo Gnjatović, te borci Sveto Krža, Ive Lučanin i Jozo Poša. Komesar Marko poginuo je s riječima: »Braneci Bosnu, branimo i svoju Korčulu...« I ova borba dokazala je da drugarice u junaštvu ne zaostaju ni za najhrabrijim borcima. Mlade bolničarke Antica Ferlan, koja još nije imala 16 godina i Sunčana Tunjica, u nekoliko navrata su, pod vatrom izvukle ranjenike.

Premda je Trinaesta probila obruč i otvorila prolaz preko Tisove kose, štabovi, misije i druge jedinice nisu stigli prije nego što se razdanilo da krenu iz okruženja pa je proboj obustavljen.

Na dogovoru komandanata sa štabom korpusa usvojen je prijedlog Uroša Kukulja o tome kako se probiti iz Jadovnika. Umjesto da se krene preko Tisove kose, izabran je suprotan pravac kroz duboki kanjon, tj. duži, teži, tako reći neprohodan put, na kojem ih neprijatelj ne očekuje. Ova odluka, koju je donio komandant Osmog korpusa, general-major Vlado Četković, nosila je u sebi dosta rizika, jer ukoliko bi Nijemci otkrili pokret, jedinice bi se našle u inferiornom po-

ložaju. U protivnom, nudila se mogućnost da se izvuku iz okruženja bez borbe i ikakvih gubitaka.

Kad je netko primijetio da tim pravcem ne mogu konji, general Četković je odgovorio: »Bolje da propadnu svi konji nego i jedan jedini borac«.

Poznavajući metodičnost Nijemaca, moglo se s velikom vjerovatnoćom pretpostaviti da se oni neće vraćati na teren kojim su već prošli. To predviđanje se ispunilo i na putu do Tičeva divizija nije naišla na njemačke jedinice.

Pošto je bilo poznato da je silazak u kanjon strm i teško prohodan, ostavljeni su svi konji, komora, teški bacači i dio municije u šumama Jadovnika. Konji su vezani za stabla, teško oružje, municija i drugi materijal maskirani su i zakopani.

Silazak je tekao u koloni po jedan. Samo jedan pogrešan korak bio bi dovoljan da se čovjek strmoglavi u provaliju. Srećom, sve je dobro prošlo, iako je kretanje bilo vrlo zamorno. Premda je bio početak juna, u kanjonu, na pojedinim mjestima, još je bilo snijega. Bistri potok koji je vijugao dnom ove sutješke utazio je žed svima. Ali kako se već drugi dan ništa nije kuhalo mnogi su navalili na travu lukovicu. Od boraca je zatraženo ukoliko imaju kakvu konzervu ili druge suhe hrane da je ponude članovima savezničkih vojnih misija. Javio se bataljonski brico Matko Popović.

— Što to imaš? — Upitao ga je komesar.

— Imam nešto margarina...

— Da vidimo!

Kad je brico pokazao oko pola kile margarina, zgrabljenog na brzinu iz oveće limenke i strpanog u džep od šinjela, komesaru je bilo jasno da se to ne može ponuditi savezničkim oficirima, među kojima je bio i sin britanskog premijera Vinstona Čerčila, major Randolph Čerčil.

Za vrijeme odmora najbolje su prošli oni što su bili uz štab Trinaesta, jer je brigadni kuhar Marko Blaćanin jedini ponio veliki kazan na leđima. Svi drugi su muku mučili, čekajući i ne dočekavši obrok, jer se u malim kazanima, koje su intendanti važno nazivali »koh-mašine«, kao što su ih zvali Nijemci, trebalo četiri puta za redom kuhati da bi se pripremio obrok za sto ljudi.

Dok su se Trinaesta i Četvrta brigada, sa štabovima i misijama, odmarale, Nijemci su udarili u »prazno«, u područje Tisove kose, gdje je u zoru bio probijen obruč. Pošto nisu uspostavili dodir s našim snagama, predvečer su se povukli u Bosansko Grahovo.

Brigade su iste večeri, zajedno sa štabom divizije, krenule prema Tičevu. Četnici koji su požurili da opljačkaju napušteno Tičevo rastjerani su i odbačeni prema Marinkovcima u borbi koja je trajala sve do pola noći.

Ostavljene konji, komora, teško oružje, municija i druge rezerve proživjeli su ofenzivu neotkriveni, pa su narednih dana stigli u sastav svojih jedinica.

Borci Četvrtog bataljona proveli su savezničke misije, 7. juna, do Mokrog Polja. Saveznički oficiri stalno su zahvaljivali što su izvedeni iz obruča bez ispaljenog metka. Uz to su pričali da je otvoren drugi front u Francuskoj i da su njihove armije zauzele Rim. Ali, začudo, malo je tko vjerovao da je to istina.

Svoj posljednji prilog u razbijanju Nijemaca u Drvarskoj operaciji Trinaesta brigada je dala 9. juna. Tog sunčanog ali hladnog dana jedna neprijateljeva kolona od oko 400 vojnika, u pratnji dva tenka i haubičke baterije, napala je položaje Treće dalmatinske brigade, koja je u međuvremenu za krupnu ulogu u borbama oko Drvara proglašena od Glavnog štaba Hrvatske za udarnu brigadu. Napad je izveden iznad sela Marinkovaca, odakle je jedan bataljon ove bri-

gade bio prisiljen na povlačenje. Nijemci su zaposjeli Kudernu i Trivunovića vrh, odakle su opasno ugrožavali pravac prema Tičevu.

Drugi bataljon Trinaeste udario je preko Špilje u bok napadača, a Četvrti je izbio na Prokos i spriječio prodor Nijemaca. Borba je trajala od dva sata poslije podne do devet uvečer. Nijemci su odbačeni u Graho-vo, uz gubitke od 15 mrtvih, 27 ranjenih i 2 zarobljena vojnika. Bataljoni Trinaeste imali su tri mrtva i dva ranjena borca. Među poginulima bio je i Ilija Vukas, zamjenik komandira čete.

U kritičkom osvrtu štaba Osmog korpusa na Drvarsku operaciju, datom neposredno po njenom završetku, ovako je ocijenjen udio Devete dalmatinske divizije:

»Za vrijeme sedme neprijateljske ofenzive, na sektoru Devete divizije sve njene jedinice pokazale su visoku borbenost, veliku izdržljivost, manevarsku sposobnost i snalažljivost. Rukovodioci su u rukovođenju jedinicama pokazali dosta vještine, izuzev manjih nedostataka u korištenju povoljnih momenata za nanošenje još većih gubitaka neprijatelju. Držanje boraca bilo je na visini i dostizalo je do masovnog heroizma i tučenja Švaba kundacima, po utrošenoj municiji.

Ova divizija zadala je neprijatelju za nekoliko dana velike gubitke u ljudstvu i motornim vozilima, uz sopstvene, relativno male gubitke. Pri ovome treba imati u vidu da je prisustvo savezničkih misija, i preduzete mjere u pogledu njihove bezbjednosti, skučavalo njihovu slobodu rada i još veću elastičnost u manevriranju...«

Trinaesta brigada ponovo je u svojoj staroj bazi oko Peulja. Predah joj je dobrodošao poslije petnaestodnevnih borbi oko Drvara u tzv. sedmoj neprijateljskoj ofenzivi. Borci i starješine porasli su i u svojim očima sada kada su potanko rasplesli sve marševe,

napade i prepade, protujuriše i zasjede, sve dane i noći u posljednjim borbama, kada su sabrali svoj borbeni učinak.

Trinaesta je imala više od osamdeset boraca izbačenih iz stroja, a od toga 37 mrtvih, ali i Nijemcima su zadati vrlo teški gubici. U svoj saldo brigada je upisala jedan uništen i jedan oštećeni tenk, 4 uništena kamiona i motocikl, 153 ubijena Nijemca i najmanje dvostruko više ranjenih, 21 zarobljeni vojnik i podoficir, te dva oficira, 11 zaplijenjenih šaraca, 32 puške, 7 automata, 12 pištolja, veću količinu municije i druge opreme.

Sredinom juna stigla su priznanja za tu veliku pobjedu. Pred postrojenim bataljonima pročitana je pohvala Glavnog štaba Hrvatske Devetoj diviziji i naredba o proglašenju Treće dalmatinske brigade udarnom, zatim pohvale štaba Osmog korpusa i štaba Devete divizije jedinicama Trinaeste, te samog štaba brigade.

S nešto uobičajne, ljudske i boračke zavisti primljeno je proglašenje Treće brigade udarnom, ali je popraćeno saznanjem i uvjerenjem da je i Trinaesta zakoračila na put na kojem se stiče priznanje udarne brigade.

Podijeljena su i odlikovanja najhrabrijim komandirima, komesarima i onim starim borcima koji se više od dvije godine nisu rastajali s puškom. Komandanti bataljona odlikovani su partizanskom zvijezdom III reda i nagrađeni njemačkim dvogledima, a komandant Četvrtog bataljona, Vinko Grgin, unaprijeđen je još u čin poručnika. Komandiri četa dobili su ruske automate. Jedan od najboljih među njima, Ante Gulin, unaprijeđen je u čin potporučnika i odlikovan Ordenom za hrabrost. Još desetak rukovodilaca i boraca dobilo je ordenje i medalje, među njima i drugarice Katica Rade i Neda Bareta.

Posebne, pismene pohvale izrečene su Prvoj četi Trećeg bataljona i Drugoj četi Prvog bataljona. U naredbama je istaknuto požrtvovanje i hrabrost bolničarki: Marije Sardelić, Antice Ferlan, Sunčane Tunjice, Zlate Bojanić, Milice Krivo, Vande Jasprice i Olge Bike Arneri.

Kod boraca i starješina, nenaviklih na pohvale i priznanja, naročito od viših štabova, koji su svoj borbeni doprinos uvijek cijenili skromno i više brinuli o onome što su propustili da urade u borbi nego za dobro obavljeni zadatak, ove pohvale i priznanja od viših štabova potakle su osjećaj ponosa, zadovoljstva i želje da u narednim borbama potvrde da su ta priznanja zaista zaslužili i — steknu nova.